

Pr. conf. dr. Ionel Ene

SFÂNTUL ȘI SFINȚENIA ÎN OPERA LUI EMINESCU

Deși au trecut aproape două decenii de libertate a cugetării, a exprimării, a informării etc., etc., sunt încă surprins de îngustimea cu care este abordat cel mai mare poet al nostru, chiar în mediile universitare. Te minunezi când constai că, după 120 de ani de la moartea poetului, tot mai sunt lucruri inedite, tot mai apar unele scrieri; abia acum Academia Română a dat la lumina tiparului manuscrisele. Bietul Eminescu nu a avut parte să se bucure de munca lui cât a trăit, dar nu poate să se bucure nici după moarte, căci detractori, semidocti și impostori au fost totdeauna în istorie. Când te gândești că noi avem ce s-a păstrat de la Titu Maiorescu prin saci, prin știu eu ce sertare, dai greutate celor scrise de Iorga: „*Orice rând din Eminescu merită să fie tipărit*”¹. Sunt conștient că eu, un biet preot, cu o simplă pregătire teologică, nu am acreditarea necesară să mă pronunț asupra valorii sau nonvalorii operei eminesciene. Dar ca român ce sunt, răvășit uneori de cuvintele destul de acide la adresa neamului meu, rostite de oameni cu greutate în societatea noastră, am avut curiozitatea să iau opera lui Eminescu de la A la Z, pentru a surprinde religiozitatea sau nereligiozitatea sa. Am rămas surprins, constatând lucruri cu totul deosebite, pe care voi încerca să le semnaliez tuturor, verbal și în scris, lucruri legate de religiozitatea marelui poet. Atunci când eram elev de școală generală, în deceniul șapte al secolului trecut, eram îndoctrinat cu ateismul lui Eminescu, bazat pe cuvintele din poezia *Împărat și proletar*².

---

1. A se vedea mai pe larg la Mihai Eminescu, *Publicistică*, vol. VII, Ed. Academiei RSR, București, 1977, p. 276 (în studiu introductiv la vol. VII).

2. Vezi *Poezii tipărite în timpul vieții*, vol. I, p. 56.

3. Mihai Eminescu, *Locul aripelor*, în „Poezii”, vol. IV, Ed. Fundațiilor regale, Bu-

Religia - o frază de dânșii inventată
Ca cu a ei putere să vă aplece'n jug,
Căci de-ar lipsi din inimi speranța de răsplată,
După ce-amar muncirăți mizeri vieța toată,
Ați mai purta osânda ca vita de la plug?

Cu umbre, care nu sunt, v'a 'ntunecat vederea
Și v'a făcut să credeți că veți fi răsplătiți...
Nu! moartea cu vieța a stins toată plăcerea
Cel ce în astă lume a dus numai durerea
Nimic n'are dincolo, căci *morți* sunt cei muriți.

Minciuni și fraze-i totul ce statele susține,
Nu-i ordinea firească ce ei a fi susțin;
Averea să le aperi, mărirea ș'a lor bine,
Ei brațul tău înarmă ca să lovești în tine,
Și pe voi contra voastră la luptă ei vă mân'.

De ce să fiți voi sclavii milioanei nefaste,
Voi, ce din munca voastră abia puteți trăi?
De ce boala și moartea să fie partea voastră,
Când ei în bogăția cea splendidă și vastă
Petrec ca și în ceruri, n'au timp nici de-a muri?

De ce uitați că 'n voi e și număr și putere?
Când vreți, puteți prea lesne pământul să 'mpărțiți.
Nu le mai faceți ziduri unde să 'nchid' avere,
Pe voi unde să 'nchidă, când împinși de durere
Veți crede c'aveți dreptul și voi ca să trăiți.

Ei îngrădiți de lege, plăcerilor se lasă,
Și sucul cel mai dulce pământului i-l sug;
Ei chiamă 'n voluptatea orgiei sgomotoase
De instrumente oarbe a voastre fiici frumoase:
Frumsețile-ne tineri bătrânii lor distrug.

Cuvintele acestea au fost folosite de sistemul ateo-comunist pentru a pune eticheta pe unul dintre cei mai mari români, atât prin geniul poetic și scriitoricesc, cât și prin profunzimea mesajului său. De aceea, iertată fie-mi

îndrăzneala, cred, cu toată sinceritatea, că aceia care încă mai au rețineri față de religiozitatea luceafărului poeziei românești nu i-au citit niciodată opera.

Dar câte locuri minunate, cu referire la Dumnezeu, Mântuitorul Iisus Hristos, Maica Domnului, ori la sfinți, nu întâlnim în opera lui Eminescu, care dau o notă de religiozitate și care explică mult mai bine nota de revoltă pe care o întâlnim în poezia Împărat și proletar. Este o a doua ucidere a spiritului lui Eminescu să mai susții acum, când ai acces ușor la întreaga operă, că a fost ateu. Ar fi destul să cităm o rugă pentru țară ori o mărturisire proprie și să ne dăm seama de acest adevăr. Și într-adevăr, te minunezi de o mărturisire ca aceasta, pe care o face marele poet:

*„Astăzi însă nu-s ca flama cea profană și avară,
Inima mi-e sântă astăzi, cald și dulce-i pieptul meu,
Azi sunt cast ca rugăciunea, și timid ca primăvara,
Azi iubesc a ta ființă, cum iubesc pe Dumnezeu“³.*

Ori de aceasta:

*„Ca să deștepte-o țară din somnul ei cel lung,
Ce poate face - atuncia sufletul meu cel mare
Care din noaptea morții înfiorat apare,
Sufletul meu de flăcări, de veacuri desmierdat?
Sburam, un basmu palid, prin cerul înstelat,
Pierdut într'a mea noapte, pin ocean de stele,
Purtam sufletu-mi palid și visurile mele,
Dar am văzut deodată din cer o stea fugind
Ce lumina c'al nopții alb soare de argint;
Era o stea regală, un înger drag, plăpând,
Cu sufletul în ceriuri, cu capul pe pământ
Și-am cunoscut atuncia că stema cea de fală
E steaua României, iubită și regală.
Presentul ține 'n ochi-mi un testament deschis.
Eu văd ce el într'însul cu graiu de foc a scris,
Eu văd că viitorul cu lan de flori s'așterne.
Ca Spiritul Genesei de fericiri eterne
E îngerul ce - apare... sub chipul de regină
Ca să domniască lumea ca ziua cea senină,*

curești, 1939, p. 41.

4. Idem, *Anexe*, la vol. IV, p. 469.

*Ca rosa cea vergină ce doarme și visează,
 Pân' n'o deșteaptă încă a zilei sântă rază.
 Nu știai că destinul cu vocea-i de aramă
 În fruntea unui popul, ca să domnești te chiamă,
 Ca să domnești pe tronul-i, o mamă bună, sântă,
 Cu mintea ta senină, cu inima ta blândă.
 Tu fii ideea sântă a Daciei unite -
 De unde sună marea prin stâncile cernite
 Pân unde Tissa mână undele reci și crețe,
 Peste câmpii mănoase, pintre pustii mărețe,
 [.....]
 Pân' unde Istrul plânge ca taurul mugind -
 Ziua reînviată a Ulpiei traiane,
 A Daciei bătrâne, a Daciei romane.
 Regină coronată învestmântată 'n raze,
 Fii îngerul Speranței, fii îngerul de pază
 La capul României, ce bolnavă... deșteaptă,
 Privirea-i limpezită, la Tine o îndreaptă!
 Trezit din groapa-mi rece, din noaptea mea cea mută,
 Ca binecuvântarea cea sântă și tăcută
 În aerul de nuntă al țării adiez
 Și mă închin la tine, o stea, în care crez,
 De poate ca să facă faptele mele sante
 Ca inima română să bată mai fierbinte -
 Și inspirat în taină de-un cuget de proroc
 Eu văd fericea țării în Tine și mă rog!
 Genunchii 'n piatra stearpă, și cugetul în cer,
 Ca Dumnezeu să-ți dee aceea ce îți cer"⁴.*

În rândurile următoare mă voi opri numai asupra sfântului și sfințeniei, așa cum sunt prezentate de Eminescu. Mai întâi, aș dori să fac următoarea precizare: cuvintele sfânt și sfințenie sunt folosite de 448 de ori, în diverse contexte și sub forme ușor deosebite: *sfânt*; *sfântă*; *sfânta*; *sfintei*; *sfântului*; *sfinților*; *sfintele*; *sfântul*; *sfintelor*; *sfântu*; *sfânt*'; *sfântă*'i; *sf.*; *sfințenie*; *sfințește*; *sfințească*; *sfinția*; *sfințit*. Din experiența de toate zilele cunoaștem

---

5. Dan Puric, *Cine suntem*, Ed. Platytera, București, 2008, p. 106.

faptul că atunci când o persoană merge și zăbovește câteva minute într-o farmacie, la ieșire va degaja un puternic miros de medicamente; dacă va merge și va sta ceva timp într-o cocină de porci, va mirosi a cocină. În Sfânta Scriptură se spune *din prisosul inimii vorbește gura*. Eu nu pot decât să cred că numai cozile de topor, semidoctii sau impotenții intelectual pot vorbi urât și în termeni materialişti-dialectici despre Eminescu. Pe bună dreptate, Grigore Vieru, când a fost acuzat de românii de dincoace de Prut de oarece conservatorism, stagnare etc., că a rămas la Eminescu, a răspuns magistral: „...*la Eminescu abia dacă se ajunge*”⁵, căci toți cei ce-l neagă, îl ponegrec, îl minimalizează sau îl denigreză, de fapt, nu au ajuns la Eminescu. Să pună Eminescu o vorbă a durerii și mizeriei umane în gura unui proletar, ca o revoltă împotriva șmecherilor veacului al XIX-lea, iar un intelectual să nu facă deosebire între o situație socială și crezul unui poet?! Numai pentru acest lucru să-l eticheteze *ateu*?! Greu de crezut așa ceva. Și iată de ce: la o simplă analiză a cuvintelor *sfânt* și *sfînțenie*, ne vom da seama de religiozitatea, dar și credința marelui poet.

Cel mai des folosit, în toată opera lui Eminescu, este cuvântul *sfânt*, *sfînți*, de aproape 300 de ori, dar în cele mai diverse situații. Am putea spune că pentru Eminescu totul era sfânt: râul, ramul, teiul, pământul, cerul, soarele, luna, stelele, omul, sufletul, dorul, nopțile, zilele, poporul, pâinea, ritmul inimii, zâmbetul și glasul sfântului din icoană și toate celelalte, pe care vom încerca să le surprindem mai departe.

Te minunezi și te bucuri când întâlnești cuvinte extraordinare despre Biserică în opera lui Eminescu, precum acestea: „*Singură Mitropolia Moldovei și a Sucevei e ab antiquo suverană, neatârnată de nici o patriarhie; acestei Mitropolii a Moldovei și a Sucevei se datorește introducerea limbei române în biserică și stat, ea este mama neamului românesc*”⁶. Mai mult, poetul avea conștiința că opera realizată de Biserica Moldovei nu trebuie nici uitată și nici minimalizată, căci „...*n-a reprezentat Mitropolia Sucevei un princip moral? N-a fost ea aceea care a dat razimul evanghelic populațiilor aservite din Polonia, n-a fost ea care a apărut intactă creștinătatea față cu agresiunea mahometană, n-a fost ea aceea care-n persoana lui Varlaam Mitropolitul au făcut ca duhul sfânt să vorbească în limba neamului*

6. Mihai Eminescu, *Publicistică, 1870 -1877*, Ed. Academiei, București, 1980, vol. IX, p. 258.

7. *Ibidem*, p. 259.

românesc, să redeie în graiul de miere al coborâtorilor armiiilor romane Sfânta Scriptură și preceptele blândului nazarinean?”⁷. De altfel, Mântuitorul Hristos a avut un loc bine definit în opera eminesciană. Analiza pe care a făcut-o, raportându-l la unii înțelepți ai omenirii, este deosebit de elocventă. Astfel, Eminescu scrie: „*Tristă și mângâietoare legendă! (sic). Totuși să precizăm că nu-i legendă, ci mod de viață: creștinismul este, prin excelență, modul de viață descoperit de Hristos, în care omul este invitat să redevină partenerul de dialog în iubire al lui Dumnezeu (s.n.) Iată două mii de ani aproape de când ea au ridicat popoare din întunec, le-au constituit pe principiul iubirii aproapelui, două mii de ani de când biografia fiului lui Dumnezeu e cartea după care se crește omenirea. Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrat și principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului La-o-tse, deși asemănătoare cu învățămintele creștinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat atâta pe om ca Evangelia, această simplă și populară biografie a blândului nazarinean a cărui inimă au fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice, și nu pentru el, pentru binele și mântuirea altora*“.⁸ Nu ar fi imposibil ca, impresionat de aceste cuvinte, Simeon Mehedinți să fi scris memorabila frază: „*Un popor atât valorează, cât a înțeles din Evanghelie*“⁹. Dar, demn de remarcat este faptul că întreaga operă a lui Eminescu este învăluită în aura religiosului. Poetul era conștient că lumea este un dar al Creatorului și ar fi destul să facem trimitere la *Scrisorile* lui, unde invita pe cititor să surprindă sfințenia din întreaga existență. Mărturisea în același timp că, pe pământ, sunt și unii care nu au nimic sfânt în ei. Astfel, referindu-se la exploatarea la care erau supuși sistematic, de veacuri, românii din Transilvania, poetul făcea trimitere la politica pe care o ducea Viena față de acești umiliți ai sorții, scriind: „*Acești indivizi fără nici o comunitate de principii, una fiind numai întru exploatarea naționalităților, care nu au nimic sfânt în lume, nu țin la nimic decât la sine, sunt «liberalii» din Austria. De aceea nu ne vom mira dacă vom găsi pe d-ni ca Giskra, miniștri atotputernici, uniți la escamotări ordinare cu evrei parveniți, întreprinzători de drumuri de fier; nu ne vom mira, zic, dacă vom găsi că într-un rând cel mai liberal consiliu de miniștri din Austria se constituise în consiliu de întreprinzători*“.¹⁰ În aceiași termeni

8. Idem, *Publicistică*, 1881, Ed. Academiei, București, 1985, vol. XII, p. 134.

9. Simeon Mehedinți, *Creștinismul românesc*, Focșani, 1992, p. IV.

10. Mihai Eminescu, *Publicistică*, 1870 -1877, vol. IX, p. 259.

îi zugrăvea și pe *cei roșii*, care-și făcuseră apariția pe scena istoriei, când scria despre raptul din țară și pericolul pe care-l prevedea, odată cu alipirea Dobrogei la patria-mamă: „*Băgați bine de samă, oameni buni, țara de care vă alipiți e locuită de un popor pacinic și de treabă, dar în orice pădure sînt și uscături. Ei bine, legile fundamentale a acestei țări permit ca din cînd în cînd să vie la putere ulița, așa-numiții roșii, adică oamenii fără de lege cari nu cunosc nimic sfînt în lume și cari ar fi în stare să vă despoaie ziua-n-amiază mare, fără ca să găsiți nicăiri un razim, căci Domnul în țara aceasta nici are, nici voiește să aibă vreo putere. Se poate întîmpla ca s-aveți miniștrii căroră voi, privindu-le mutra numai, nu le-ați încredința nici cîinii voștri, necum soarta voastră*”¹¹. Trebuie să o spunem, acum când ne găsim într-o democrație autentică, când adevărul nu trebuie să supere pe nimeni, că *Domnul Eminescu*, cum îl numește poetul Grigore Vieru, a supărat pe multă lume pentru astfel de atitudini. De altfel, nu cred că mai este pentru cineva un secret astăzi că asupra morții lui planează suspiciunea *eliminării de pe arena istoriei*. Deși eticheta de *nebun* i-a fost lipită pe frunte și mulți au citit-o și colportat-o cu dezinvoltură, realitatea este cu totul alta. Faptul că s-a mărturisit și împărtășit, cu puțin timp înainte de a trece forțat la cele veșnice, trebuie să dea de gândit oricărui om, dat fiind faptul că mărturisirea este un act de totală luciditate și trăire duhovnicească.

Dorim aici, înainte de a surprinde sfințenia creației în opera lui Eminescu, lăsând la o parte chipul lui Mircea cel Bătrîn, să cităm trei atitudini, pe care poetul le-a mărturisit față de trei mari voievozi români, tuturor recunoscându-le sfințenia vieții, trăirii: ***Bincredinciosul voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, Matei Basarab și Neagoe Basarab***. Toți, în viziunea poetului, erau *Sfinți*. Iată ce ne spune despre Ștefan:

„*Când de mînușa lungii sabii
Mă rezimam să nu mă clatin,
Cîntau cu toți pe Basarabii,
Pe Domnii neamului Mușatin,*

*Pân ' ce 'ncheiau în gura mare
Cu Ștefan, Ștefan, Domnul sfânt,*

11. Idem, *Publicistică*, vol. X, p. 101.

12. Idem, *Poezii* vol. IV, p. 353.

*Ce nici în ceriuri samăn n'are,
Cum n'are samăn pe pământ!*¹²

Dar completează tabloul voievodului, când vorbește despre *Veacul al șaisprezecelea*, scriind: „În sfârșit, la anul 1504, Ștefan Vodă se coborî în mormânt, gârbovit de greutate și de vârstă, după 47 și mai bine de ani de domnie, iar poporul în urmă-i i-a zis cu dragă inimă și Bun și Sfânt și Mare, căci așa Domn nici n-avusese până atunci, nici poate că va mai avea de acum și pururi”¹³. Pentru poet atât mormântul, cât și stejarii, ce creșteau împrejurul mormântului domnitorului, erau binecuvântați, de aceea când vedea decadența secolului în care trăia și lipsa de unitate a românilor, nu putea să nu se pronunțe asupra încercării străinilor naturalizați de a mima lupta pentru unitate. În acest sens a scris și următoarele cuvinte: „*Ca românii să se înfățișeze străinilor uniți? Dar sânteți voi români? Dar cunoașteți voi poporul? Sânteți în stare a pricepe geniul și înclinările lui? Știți voi românește măcar? Păsăreasca dlui C.A. Rosetti e limbă? Obiceiele de cocote și de picpocheți sunt datine strămoșești? Cărțile ce le scrieți, legile ce le croiți, gândirea și inima voastră, complexiunea voastră fizică și morală răsărit-au din sâmburii de stejar ce împodobesc mormântul lui Ștefan cel Sfânt? De la Seina, din Bizanțiu, din lupanare și din spelunci v-ați cules apucăturile politice și morale; nu din istoria și din natura poporului nostru. De aceea ați fost ca virusul în organismul viu al nației; de aceea corpul material al nației moare și se putrifică, pentru că voi, paraziți, nu vă puteți*”¹⁴.

Iar Matei Basarab, iubitor de neam și bun creștin, avea și darul clarvederii și Eminescu era revoltat de nerecunoștința urmașilor, scriind: „*Și oare nu înjosire este când mânilor unor nevrednici turbură până și cenușa unui sfânt cum era Matei Basarab?*

*Cu ochii lui Paul din Aleppo î [l] vedem pe bătrânul Domn jucându-se cu copiii de pe stradă și aruncându-le bani din balconul Curții din Tîrgoviște, cu aceiași ochi î [l] vedem*¹⁵, căci „... *Matei ura de moarte pe greci și pe muscali ! Dar nici n-a vrut să primească pe ambasadorul Moscului, strigând: «Să nu-i văd fața!»*

13. Idem, *Publicistică*, vol. X, p. 61.

14. Idem, *Publicistică*, vol. XII, 228.

15. *Ibidem*, p. 45.

16. *Ibidem*, p. 46.

*Matei Basarab era sfânt și de aceea avea darul clarvederii. Poate că, în noaptea viitorului, ochii sufletului său, a sufletului celui mai românesc care a existat vreodată, au întrevăzut caricaturi ca d-alde Giani, Cariagdi, Carada, C.A. Rosetti, ba a întrevăzut poate și... politica și alianțele lor*¹⁶. Te minunezi de astfel de cuvinte, gândind că, dacă ar fi trăit astăzi *Domnul Eminescu*, ar fi continuat înșiruirea. Cât privește mahnirea poetului, trebuie să spunem că era izvorâtă din faptul că în județul unde odihnea marele voievod, erau niște politicieni de doi bani. De aceea a și scris aceste cuvinte: „*Iată la ce hal ajunge cine intră-n cârd cu C.A. Rosetti, Giani, Carada, Cariagdis și cum i-o mai fi chemând. La escrocherie politică, la uzurpare de drepturi. Și aceasta s-a întâmplat în județul în care-a trăit omul cel mai drept, dușmanul a toată necinstea și a toată înșelăciunea, sfânt - adormitul renăscător al poporului românesc, Matei Vodă Basarab*”¹⁷. Trebuie să recunoaștem că, citindu-l pe Eminescu, este cu neputință să nu fii impresionat de respectul, pentru a nu spune evlavie, pe care le avea față de unii voievozi. Mai știm noi de ce? Poate că cele două secole, și mai bine, de domnie a necredinței în istorie nu au șters total memoria omenirii. Dar, neidealizând instituția voievozilor, ci doar recunoscându-i normele morale după care se guverna, trebuie să spunem că societatea trăia fiorul sacralității, viața se desfășura sub privirea blândă a Nazarineanului, omul se năștea, trăia, muncea, se distra, se odihnea, se scula și murea cu Dumnezeu. După Revoluția Franceză, omenirea nu putea trăi fără de Dumnezeu, cum nu o să poată trăi niciodată, dar L-a coborât pe Dumnezeu de pe pedestalul cinstirii, decapitându-l și în loc a urcat alte două zeități, cărora li se închină, încă: *Dumnezeul Progres și Zeița Știință*. Acestora li se închină omenirea, fiindcă sunt reperele unice, care operează în mintea ei. Or, Eminescu, cunoscând acest adevăr, era, pe de o parte, lovit în sufletul său de purtarea mișeilor născuți din noua credință, pe de altă parte, jinduia după atmosfera de pietate și dreptate experimentată de popor în timpul câtorva voievozi adevărați.

Cât despre Neagoe Basarab, Eminescu era fascinat de viața și gândirea lui, deși încercarea de a-i relativiza chipul se făcea încă de atunci. Iată ce ne scrie marele poet în acest sens: „*Iar ei, punând mâinile pe Evanghelii și pe cruce, ziceau: da! Țăranii aruncau în calea Măriei Sale spice de grâu, flori albe și ramuri verzi, mere, lămâi, năramze și capete de berbeci, sau îi*

17. Idem, *Publicistică*, vol. XIII, p. 305.

18. *Ibidem*, vol. XII, p. 106.

închinau miei și căprioare sălbatice.

Iar cât despre cheful ce s-o fi făcut pe vremea aceea, nici vorbă. Chiar Neagoe Vodă, om mai mult sfânt decât războinic, zice în sfaturile către fiul său Teodosie

De ți-e voia să dăruiești pe cineva, [î]l dăruiește dimineața la trezvie cu cuvinte dulci; dacă ți-e voia, să-ți mulțumească cel ce i-ai dat darul și să-ți sărute și mâna. Iar dacă ți-e voia să te mânii sau să urgisești pe cineva sau să-l judeci, iar dimineața la trezvie îl judecă cu toți boierii tăi și-i ia seama. Cum îl va ajunge judecata, așa-i fă. Căci dacă șezi la masă nu este legea să judeci, nici să dăruiești; ci are masa obiceiul său de veselie, să se veselească toate oștile tale de tine... Să le dai să bea din destul și cât vor vrea, și tu încă să bei, ci cu măsură, ca să poată birui mintea ta pre vin, iar să nu biruiască vinul pre minte, și să cunoască mintea ta pre mințile slugilor tale, iar să nu cunoască mintea slugilor pre mintea ta; și, de-ți va greși vro slugă, tu-i îngăduie, pentru că... tu l-ai îmbătat¹⁸. Admirația față de neamul voievozilor l-a insuflat și-n următoarele versuri:

*„De-așa vremi se ’nvredniciră cronicarii și rapsozii;
Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și Irozii...
În izvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut;
Au cu lira visătoare ori cu sunete de flaut
Poți să ’ntâmpini patrioții ce-au venit de-atunci încolo?
Înainte a acestora tu ascunde-te, Apollo!
O eroi! care ’n trecutul de măriri vă adumbriseți,
Ați ajuns acum de modă de vă scot din letopiseți,
Și cu voi drapându-și nula, vă citează toți nerozii,
Mestecând veacul de aur în noroiul greu al prozii.
Rămâneți în umbra, sfântă, Basarabi și voi Mușatini,
Descălecători de țară, dătători de legi și datini,
Ce cu plugul și cu spada ați întins moșia voastră
De la munte pân’ la mare și la Dunărea albastră¹⁹.”*

Că Eminescu era fascinat de viața secolelor anterioare, pentru fiorul sacralității în care aceasta se derula, ne-o dovedesc următoarele cuvinte: *„Așa se trăia pe la anul 1520. Dar să privim coroana, căci de ea va fi vorba*

19. Idem, *Scrisoarea III*, în „Poezii“, vol. I, p. 149.

20. Idem, *Publicistică*, vol. XII, p. 187.

poate. Ea e acoperită cu pietre scumpe și mărgăritare. În partea ce vine pe frunte, deasupra e crucea formată din cinci pietre scumpe, sub cruce în email Duhul Sfânt, sub Duhul Sfânt, tot în email, Dumnezeu-Tatăl, cu dreapta binecuvântând, în stânga ținând globul pământului. În rând cu Dumnezeu-Tatăl, de jur-împrejur, chipurile strămoșilor și între ele mici sceptre; sub aceste chipuri, un rând de heruvimi (capete și aripi) și sub acest rând, pietre scumpe mari formând marginea demprejurul coroanei.

Capul ce stă sub această coroană e mare, fruntea largă, ochii mari, pe jumătate închiși, căutătura tristă și întoarsă oarecum în sine însuși, sprâncenile lungi, nasul fin, fața lungăreață și palidă, barba mică și neagră în furculițe, părul capului lung acoperind spatele și umerele. E Ștefan cel Mare, zugrăvit la anul 1456. Pe piept îi atârnă un lanț scump care se 'ncheie într-un engolpion de aur.

Dar dacă vremea, acest veșnic regisor, a scos din nou piesa din arhivă și ne-o reprezintă astăzi cu costume schimbate și cu alți actori, oare omul pururea tânăr, geniul neamului românesc, a venit asemenea între noi?

Oare n-am uitat cumva că iubirea de patrie nu e iubirea brazdei, a țărânei, ci a trecutului?²⁰

În viziunea poetului, locașurile de cult sunt sfinte, iar Eminescu a avut un cult aparte pentru Altarul conștiinței românești, unde candela credinței nu s-a stins niciodată, de mai bine de jumătate de mileniu, anume Mănăstirea Putna. Cum el a încercat să reaprindă flacăra conștiinței românilor, prin serbările de la această mănăstire, închinat bine-credinciosului voievod, a scris și cuvinte deosebite: „Un model de lucrare pentru binele poporului nostru este Serbarea de la Putna, care a reîmprospătat în mintea fiecăruia român memoria sfântului erou Ștefan cel Mare și groaznicului trăznet al dușmanilor doritori de viața și leagănul nostru.

Iată serbarea, iată mărețul spectacol despre a căruia însemnătate și curs ne-am propus a prezenta lectorilor noștri o scurtă dare de samă.

Dar înainte de a face istoricul serbărei și-a solemnităților ei, credem de interesul publicului ce n-a avut norocirea să călătorească la Mănăstirea Putna a-i face încâtva cunoscută poziția topografică a acestui lăcaș sfânt, mândră și doioasă suvenire a timpului îndepărtat. Tot aci va fi locul nimerit pentru descrierea acelor podoabe și pregătiri artificiale pe cari

21. Idem, *Publicistică*, 1 ianuarie - 31 decembrie, 1881, vol. IX, p. 494.

comitetul aranjatoriu le-a făptuit spre trebuințele oaspeților și spre mărirea sărbătoarei.

Când pleci de la Hadikfalva către Putna, pe un drum a căruia împrejurime, dotată de natură și de oameni cu cele mai bogate daruri, cu cele mai frumoase podoabe, îți răpește vederile și-ți dezmiardă sufletul: zicem, când pleci spre Putna, zărești în depărtare înălțându-se către ceri falnicile coame și spete a munților Carpați. Pe de o parte, ți-ar plăcea să ajungi cât de curând la țelul călătoriei, pe de altă parte, ai dori să treci perpetuu printre aceste holde înflorite, printre aceste dumbrăvi răcoroase, unde ochii nu se satură de privirea impozantelor aleie de plopi și-a mănoaselor țarini din Bucovina cea drăgălașă. După o călătorie de 4-5 oare, în fine, regiunea vegetațiunii bogate dispare, poalele munților se arată, un vânt rece te aburește, o tăcere sfântă te împresoară, și puțin câte puțin te trezești adâncindu-te în crierii munților. Aici la capătul satului, pe genunchii unei grupe de munți acoperiți cu brazi seculari, se rădică mănăstirea cu turnurile ei măiestroase. De toate părțile împresurată cu munți sfâșieți de crăpături și văi adânci și înguste; în apropierea unor mici plaiuri de verdeață încântătoare, cu drept cuvânt a fost aleasă de locașul etern a celui ce n-a avut răgaz să se odihnească toată viața sa cum se cuvine. Mănăstirea se compune dintr-o biserică destul de spațioasă, care într-una din despărțiturile sale cuprinde mormintele domnilor Ștefan cel Mare, Bogdan și Rareș și-a mai multor doamne din epocile gloriei noastre militare. În jurul bisericii sunt rădicate în formă pătrată odăile destinate pentru călugări, odăi dintre cari cele mai multe sunt adevărate saloane. La intrare deasupra zidului este așezată clopotnița c-un turn înalt, înlăuntru din partea dreaptă o altă clopotniță mai mică, ce conține clopotul lui Ștefan cel Mare numit Bugea. Spațiul dintre biserică și edificiul cu chiliile este acoperit de verdeață și de-o grădină plină de flori, organizată după gustul cel mai bun.

Lucrările făcute de comitetul aranjator întru scopul serbării au fost următoarele:

Din sat până la mănăstire de-amândouă părțile șoselei, pe lângă arborii naturali erau împlântate în pământ cetine de brad în două șiruri paralele...²¹ De aceea, atracția către un astfel de locaș de rugăciune, de închinare, dar și refacere sufletească, se poate vedea și din versurile:

*„Știu mai bine ce-ți priește,
Las' de-a lumii orice gând,*

*Mâni în zori de zi pleca-vom
Către schitul vechiu și sfânt*²².

Eminescu era conștient că românii au trăit, o bună parte din existența lor bimilenară, într-o religiozitate profundă, chiar dacă uneori ortodoxia lor a îmbrăcat și anumite nuanțe autohtone, vecine cu vechile obiceiuri precreștine. Te minunezi când găsești cuvinte clare și simple, ce exprimă sufletul neamului românesc, plin de solitudine, lipsit de dorința de a-și face prozeliți, dar ospitalier, după cum se poate citi mai departe: „*Românul se ferește de a face prozeliți și niciodată n-a exista vreun apostol sau sfânt român. Dacă însă un preot român ar refuza vreunui străin de a-i face slujba ar da ocazie la mari supărări și s-ar ține în nume de rău unui popă care ar refuza să țină rugăciune pentru un ovreu bolnav sau eventual să-l îngroape după ritul român*”²³, căci: „*Cine nu ține legea românilor e necurat și necurat este oricine și orice stă în legătură cu un asemenea om. Nimeni nu poate bea dintr-un vas fără a fi vărsat puțin pe pământ și este o insultă a oferi unui român apă, fără a face această libațiune. Totuși, «necurătenia» nu atrage după sine nici ură, nici despreț; însă românul nu va purta haina unui necurat, nu va lua pâine de la el, nu va gusta din vasul lui, considerând de un mare păcat orice comunitate domiciliară cu dânsul. Numai copiii rămân curați totdeauna, chiar de ar fi fructul unei căsătorii impure; însă românul uită curând originea necurată a acelora*”²⁴.

Și pentru a surprinde sensul sfințeniei și prezența sfântului în opera lui Eminescu, nu ar fi lipsit de importanță să vedem, mai întâi, ce însemnătate avea cea mai mare sărbătoare a creștinilor, Paștele. Iată cum era receptat de marele poet evenimentul: „*Vin zile de înviere și trec. Ici se salută oamenii cu «Surrexit! Vere Surrexit!», dincoace cu «Hristos Vosces!» și în toate limbele pământului se repetă acest cuvânt, dar noi zicem ca Faust: «Die Botschaft hör 'ich wohl, allein mir fehlt der Glaube!».*”

Ba credem c-a înviat în inimele sincere cari s-au jertfit pentru învățatura lui, credem c-a înviat pentru cei drepți și buni, al căror număr mic este dar pentru acea neagră mulțime, cu pretexte mari și scopuri mici, cu cuvânt dulce pe gură și cu ura în inimă, cu fața zîmbind și cu sufletul înrăutățit, el n-a înviat niciodată, cu toate că și ei se închină la același Dumnezeu.

22. Idem, *Făt - Frumos din teiu*, în „Poezii“, vol. I, p. 65.

23. Idem, *Publicistică*, vol. XII, 240.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*, vol. X, p. 79.

Tiranul ce mîină la moarte sute de mii fără de nici un scrupul, demagogul ce prin vorbe măsluite trezește patimile cele mai negre și mai uricioase ale mulțimii sînt adesea mai credincioși vechei legende religioase decît Faust; poate că, după orice crimă comit, s-aruncă înaintea icoanei și șoptesc cuvintele lui Calist, cerșind iertare de la lesne iertătorul Dumnezeu. Dar cu aceștia chemați, cari sînt mulți, nesfîrșit de mulți, nu sporește comunitatea creștină: puțini sînt cei aleși și puțini au fost de-apururi.

Dar rămîie datina și înțelesul ei sfînt, așa cum e de mult; și, de nu va sosi niciodată acea zi din care să se-nceapă veacul de aur al adevărului și al iubirii de oameni, totuși e bine să se creadă în sosirea ei, pentru ca să se bucure cei buni în «ziua învierii», cînd ne luminăm prin sărbătoare și ne primim unul pe altul și zicem frați celor ce ne urăsc pe noi și iertăm pe toți pentru înviere, strigînd cu toții: «Christos au înviat!»²⁵.

Cât privește praznicul Cincizecimii, poetul nu rămîne cu nimic mai prejos, cînd scrie:

*„Națiile cari nu-l respectă ar trebui să șteargă din calendarul lor sărbătoarea Coborârei Sf. Duh asupra apostolilor, care în frumoasa concepție a Noului Testament pluti în limbi de foc asupra lor, arătînd că în multe limbi vorbește spiritul sfânt al îngăduirii creștinești și al iubirii aproapelui. E cunoscut că după Coborâre, apostolii au știut toate limbile pămîntului”²⁶.
Și asta fiindcă cerul este sfânt, în viziunea poetului:*

*„Ah, cerule nalt și sfânt,
Tinde-ți mila pe pămînt
Și-mi dă al tău ajutor
Ca un drept judecător!”²⁷,*

Și pămîntul e sfânt, numai că poetul deplîngea incapacitatea contemporanilor de a conștientiza acest lucru. Astfel, în *Publicistica* sa întîlnim aceste dureroase cuvinte: „În zadar își va aduce aminte omul cunoscător de cele trecute, cumcă, tari ori slabi, în trecut nu s-a găsit unul dintre noi care să consfințească pierderea pămîntului sfânt al patriei, astăzi va găsi sute de oameni, aleși în Sfatul țării, cari au căutat zile întregi formula ca să scape de acel pămînt, căutînd a masca cu fraze patriotice lipsa lor de

26. *Ibidem*, p. 89.

27. *Idem*, *Cîntec de lume. Irmoase (2308)*, în „Literatura populară”, vol. VI, p. 437.

28. *Idem*, *Publicistică*, vol. X, p. 133.

statornicie și de bărbăție, lipsa lor de adevărat și energic patriotism “28. Dar, ceea ce a surprins, cu multă finețe, a redat astfel: „*Teritoriul României este într-adevăr sfânt și inalienabil, până la o palmă de pământ, dar prin o lege votată de Camere limitele statului pot fi schimbate sau rectificate, ergo cesiunea a trei județe ale țării fiind o schimbare de limite, Camera ordinară poate s-o voteze. Ciudată idee de schimbare și rectificare are ziarul guvernamental! Sofisma e atât de vederată și de pipăită încât un copil o poate duce ad absurdum*” “29.

Iar legătura dintre cer și pământ o face soarele, care pare a ieși din acesta din urmă:

*„Că departe se-ntind șesuri,
Ce cu ochii nu le măsurî,
Unde soarele cel sfânt,
Parcă ese din pământ*” “30.

Și mai plastic ne vorbește despre aceeași realitate în *Făt-Frumos din lacrimă*, când spune: „*Un roi de raze venind din cer a spus lăutarilor cum horesc îngerii când se sfințește un sfânt - și roiuri de unde răsărind din inima pământului le-a spus cum cântă ursitorile când urzesc binele oamenilor. Astfel lăutarii măestriră hore nalte și urări adânci*” “31.

Universul întreg are ceva tainic în poezia lui Eminescu. Pe lângă pământ și soare, marea, râul, ramul, teiul, untdelemnul, pâinea, vântul și apa, clopotul și toaca, ziua și noaptea, ca multe alte elemente ale vieții, toate sunt învăluite în aura sfințeniei. Spre exemplu, marea ocupă un loc deosebit fiind privită cu același respect, când scrie:

*„Ce sunt, oare, zburătorii?
Vin din rumenirea serii
Și din fundul sfânt al mării,
Vin din ploaia cea cu soare
Și din dor de fată mare*” “32,

sau

„Te țineam de cingătoare,

29. *Ibidem*, p. 99.

30. *Idem*, *Mușatin și codrul*, în „Poezii”, vol. VI, p. 105.

31. *Idem*, *Făt-Frumos din lacrimă*, în „Poezii”, vol. VI, p. 328.

32. *Idem*, *Peste codri sta cetatea*, în „Poezii”, vol. VI, p. 111.

*Te jurai pe sfântul Soare,
Că pe alții nu mai ai,
Numai pe mine mă ai*³³.

Dar și în proză-i prezentă marea, și nu oriunde: spre exemplu, în *Avatarii faraonului Tla*, lucrare pe o vom mai cita, se spune referitor la mare: „Sara... sara... sfânta și limpedea mare își întinde pânzăriile transparente de azur sub luna care-n nălțimea departată a cerului trece ca un mare măr de aur neținut de nimic în eterul albastru... pustiile Nubiei lucesc verziu - surca câmpii de gheață pe care a căzut o ninsoare ușoară și Memfis, divina Memfis, își ridică colosalele ei ziduri ninse de lună în depărtarea țării...”³⁴.

Un loc important îl ocupă natura în opera lui Eminescu, de unde se poate trage concluzia că poetul o privea cu respect, fiind opera Creatorului. Astfel, râul e prezent în foarte multe ipostaze. Și nu un anume râu, din locurile natale, precum la Creangă, ci râul, în general. Iată ce ne scrie în poezia *Egipetul*, vorbindu-ne despre fascinația ce a exercitat-o dintotdeauna Nilul:

*„Râul sfânt ne povestește cu-ale undelor lui gure
De-a izvorului său taină, despre vremi apuse, sure,
Sufletul se 'mbată 'n visuri care - alunecă în sbor.
Palmii risipiți în crânguri auriți de-a lunei rază,
Nălță sveltele lor trunchiuri. - Noaptea-i clară, luminoasă,
Undele visează spume, cerurile 'nșiră nori*³⁵.

Iar în *Avatarii faraonului Tla*, apa Nilului este sfântă: *Noaptea tăcea ... El se primbla pin umbra trandafirilor a salei în talarul lui negru - strălucit... apoi scoase din sân o fiolă cizelată dintr-un singur ametist, luă o cupă săpată dintr-un (sunt ștersături și rectificări în text, a se vedea ms. s.n) mare, pe care o împlu cu apa sântă a Nilului ... Destupă fiola și turnă trei picături ca cerneala din ea peste apa din cupă și apa deveni³⁶ încet - încet întâi³⁷ galbenă ca un³⁸ aur diafan, apoi roză ca cerul aurorei, apoi albastră și adâncă ca albastrimea cerului*³⁹.

Dar și Gangele e râu sfânt, prin origini și prin valuri, după cum scrie în *Poveste idilică*: „Noaptea era clară, tăcută, mare. Numai valurile sfinte ale

33. Idem, *Doine de dragoste*, în „Literatura populară“, vol. VI, p. 149.

34. Idem, *Avatarii faraonului Tla*, în „Publicistică“, vol. VII, p. 246.

35. Idem, *Poezii tipărite în timpul vieții*, vol. I, p. 44.

36. În mss găsim: „*După'nviori* și șters, ștergându-se din inadvertență și apa cf. man-

Gangelui murmurau lin ca înțelepciunea vremilor. Simbol uriaș al timpului. Paria se uită lung în el, și-l înțelese. Auzi vorbirea sântelor sale origini, înțelese ce este aceea ce mișcă cele trecătoare ale pământului. Își sfărămă arfa de o stâncă și se duse-n sus. Răscoli popoare contra regilor și legilor lor, răsturnă regii și marii pământului și în fruntea acelor popoare, unele de origini sante, altele de origini obscure, el curgea de-a lungul râurilor mari și răsturna imperii și le supunea șie⁴⁰.

Nu ne permitem să analizăm multitudinea locurilor, în care sfântul și sfințenia sunt invocate de *Luceafărul poeziei românești*. Pentru a face un astfel de lucru, suntem încredințați că e nevoie de multă răbdare, atât pentru cercetător, cât și pentru ascultător ori cititor. Or, la un simpozion în care aniversăm trei secole de când Cuvântul lui Dumnezeu a fost tradus în grai românesc, puținele noastre rânduri, despre felul în care este oglindit un cuvânt - Sfântul - în opera marelui Eminescu, nu pot fi decât o invitație la meditație și studiu și de ce nu, de rugăciune pentru fratele Eminescu, de la a cărui naștere într-o veșnicie se vor împlini anul viitor 120 de ani.

---

uscris, p. 247.

37. După mai (supraintercalat) albastră ca cerul, apoi și mai întâi roză, ca o* (șters) razele aurorei, apoi în [...] succesiv șterse: s-a scris întâi albastră ca cerul, apoi, s-a supraintercalat mai cu intenția de a scrie mai întâi (corespunzând lui apoi, deja scris), apoi totul a fost șters în favoarea unei noi încercări (care, preia de la prima mai întâi ... apoi), abandonată și ea (în final, Eminescu a dorit să înceapă cu galben, nu cu albastru sau roz, cum încercase întâi, și să continue cu roz și cu albastru, adică, probabil, cu culori tot mai închise

38. După aurul șters; urmează o cratimă ștearsă.

39. Idem, *Avatarii faraonului Tla*, în „Poezii“, vol. VII, p. 247.

40. Idem, *Poveste indică*, în „Publicistică“, vol. VII, p. 276.